

Skolministern struntar i forskningen

av **Mikael Sandström**, ekonomie doktor och forskare i nationalekonomi, verksam vid Industriens Utredningsinstitut, mikael.sandstrom.just.nu

Det finns omfattande forskning som visar fördelar med friskolor. Men regeringen lyssnar hellre på fördomar än lärdomar från exempelvis den fattiga stadsdelen Harlem i New York. Inom loppet av några år förvandlades med hjälp av skolpeng urusla skolor till föregångsexempel. Konkurrens är allra viktigast för dem som har sämst förutsättningar.

Jag arbetar "för samma krafter som i historien (bland annat) kämpat emot dödsstraffets avskaffande, mot allmän rösträtt, mot åtta timmars arbetsdag, mot folkpension, mot fri sjukvård, mot semester och mot anställningsskydd". Jag "representerar samma krafter som genom historien röstat emot det mesta av vad vi i dag kallar demokrati och ekonomisk jämlikhet". Det menar en av landets socialdemokratiska ledarskribenter. Vad var det då som förorsakade denna avhyvling? Jo, jag och Fredrik Bergström hade, på uppdrag av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, ESO, som är underställd finansdepartementet, genomfört en studie av hur friskolereformen påverkat den kommunala skolan.

Vår slutsats var att konkurrens är bra. De kommunala skolorna klarar utmaningen från de fristående skolorna och blir bättre, när de tvingas konkurrera om eleverna. Vi tittade på hur studieresultaten för niondeklassare i de kommunala skolorna påverkades av andelen elever som går i friskolor i kommunen. Resultatet från analysen är klar. Det finns inget som tyder på att den kommunala skolan "utarmas". Tvärtom, ju fler elever som går i friskolor, desto bättre blir resultaten för de elever som går kvar i de kommunala skolorna.

Friskolereformen tycks alltså vara något så ovanligt som en reform som alla vinner på. De som väljer friskolor tycker uppenbarligen att dessa är bättre än de kommunala skolorna. Men de som är kvar i de kommunala skolorna vinner också, eftersom konkurrensen gör att dessa skolor blir bättre.

Denna slutsats betraktades uppenbarligen som häpnadsväckande. Den är rentav så häpnadsväckande att många inte riktigt kan tro att den är riktig. Nyligen har t ex regeringen lagt en proposition som ska ge kommunerna större möjligheter att stoppa friskoleetableringar. Regeringens skolministrar (som till denna vecka varit två på utbildningsdepartementet, men som nu blivit en i Thomas Östros) verkar inte tycka att det största problemet i den svenska skolan är att över en tiondel av eleverna lämnar grundskolan utan grundläggande behörighet i kärnämnen matematik, svenska och engelska. Nej, det stora problemet är att det är för lätt att starta friskolor. Eftersom fristående skolor kan få kraftiga negativa effekter för de kommunala skolorna, är det viktigt att ge kommunerna större möjligheter att hindra föräldrar och barn att välja skola själva.

Kritiken saknar grund

Nyligen fick jag en inbjudan till en hel konferens som bara ska handla om allt elände som friskolorna fört med sig. Lärarförbundets tidning Pedagogiska Magasinet har i varje nummer minst en artikel som beskriver hur hemskt det är med friskolor. Carl Tham skriver att "[d]et finns ofrånkomligen en konflikt mellan valfrihet och en bra skola för alla". Peter Persson, kommunalråd (s) i Jönköping, skriver att "[d]en nuvarande utvecklingen av konkurrerande fristående skolor där allt fler är ensidigt styrda av vinstintressen, utan någon alternativ eller utvecklande pedagogik, tillför inte vårt skolväsende någonting".

Det märkliga är att varken Ingegerd Wärnersson, Carl Tham, Peter Persson eller någon annan debattör refererar till någon studie eller analys som visar att de har rätt och att jag har fel. De har inte visat något som styrker att friskolorna har "utarmat" den kommunala skolan och inte gjort den bättre, så som jag hävdar.

Det kan möjligen bero på att det inte finns några sådana studier. Vad jag vet finns nämligen inte en enda seriöst genomförd studie som lyckats visa på att konkurrens haft negativa effekter på det offentliga skolväsendet. Däremot finns det mängder av belägg för att konkurrens mellan skolor leder till bättre resultat, även i offentligt drivna skolor.

Den förmodligen mest omfattande studien på området handlar om konkurrens mellan olika kommunala skolor. Studien är utförd i USA, där friskolor har mycket sämre villkor än i Sverige. Även om det finns experiment med skolchecksystem på några platser, är huvudregeln att om du vill sätta dina barn i någon annan skola än den kommunala, så får du betala hela kostnaden själv. Vilken kommunal skola du måste gå i avgörs av var du bor. Det fungerar alltså som i Sverige för tio år sedan.

Där elever presterar bättre

Caroline Hoxby, som är professor vid Harvard-universitetet, och en ledande forskare om skolor i USA, pekade på att det trots detta finns en sorts valfrihet mellan kommunala skolor, eftersom man kan välja att bosätta sig där skolorna är bra. Men denna typ av valfrihet kräver att man faktiskt har möjlighet att välja vilket skoldistrikt man vill bosätta sig i. Om det är möjligt beror på hur många och stora skoldistrikt är. Medan hela Miami-området tillhör ett och samma skoldistrikt ligger, 70 olika skoldistrikt inom

pendlingsavstånd från Bostons centrum. Vill man bo i Miami har man alltså inte så stor valfrihet som man har om man vill bo i Boston. Konkurrensen blir alltså hårdare ju mindre skoldistriktet är.

Hoxbys slutsatser är faktiskt häpnadsväckande: Hon kommer fram till att utbildningen kostar mindre men att eleverna presterar bättre där konkurrensen är hård. Hon tittar också på om valfriheten leder till segregering, men inte heller på denna punkt finner hon några negativa effekter. Dessutom visade Hoxby att det fanns färre privata skolor (d v s skolor där föräldrarna betalar hela kostnaden själva) där de offentliga skolorna var bra. Det verkar alltså som om ett viktigt skäl till att privata skolor dyker upp är just att de offentliga skolorna inte håller måttet.

Flera studier har också tittat på effekterna av konkurrens från privata skolor i USA på de kommunala skolorna, och kommit till samma slutsatser: Konkurrens gör att de kommunala skolorna blir bättre. Det finns också någon studie som inte kunnat finna någon effekt alls av konkurrensen, men som sagt, ingen har funnit att konkurrensen haft negativa effekter. Några studier har också tittat på de experiment med vouchers – skolcheckar – som har förekommit i USA. Det mest uppmärksammade experimentet har genomförts i Milwaukee i Wisconsin. Där har barn till låginkomsttagare erbjudits att delta i ett skolchecksystem. Även här är slutsatserna klara: Konkurrensen har gjort att även de kommunala skolorna har blivit bättre.

Bättre skolor i Harlem

Ett annat uppmärksammat försök med valfrihet på skolområdet i USA gjordes i den fattiga New York-stadsdelen East Harlem. Där var skolorna så usla att man på 1970-talet närmast som en nödlösning införde en skolpeng då man lät föräldrar och lärare starta fristående skolor, ofta i de gamla skollokalerna. Från att ha varit absolut sämst av alla skoldistrikt i New York hade East Harlem, i mitten av 1980-talet, gått om många medelklassområden och hamnat i mitten av rankinglistan.

En annan intressant slutsats från forskningen om skolor och skolresultat är att det verkar som om en skola som har mer resurser inte självklart lyckas åstadkomma bättre resultat för eleverna. Det som är vänsterns självklara lösning på alla problem i den offentliga sektorn – "Mer pengar!" – tycks alltså inte fungera på skolområdet.

En mängd studier har genomförts, med skiftande resultat. Ibland har man funnit att mer resurser leder till bättre resultat, men oftast går det inte att dra någon sådan slutsats. (Ibland har man till och med funnit ett negativt samband mellan resurser och resultat.) Det betyder inte att det inte spelar någon som helst roll hur många elever per lärare skolan har, men det betyder att det kanske är viktigare att studera hur skolans resurser används, än hur mycket resurser skolan har. Det kanske är det som gör att konkurrens fungerar – konkurrens gör att det blir viktigare att fundera på hur man använder sina resurser.

Dåliga skolor läggs ner

Nu ska vi naturligtvis inte tro att friskolor är lösningen på alla problem i skolan. Så är det självfallet inte. Vi ska inte heller tro att alla friskolor är bra. Många friskolor är säkert dåliga och kommer att tvingas lägga ned. Men det är just det som är kvittet i kråksången! En dålig friskola kommer att läggas ned, eftersom den inte får några elever och därigenom inte heller några intäkter.

Det är en av de viktigaste skillnaderna mellan en friskola och en kommunal skola: Det finns inget som säger att en dålig kommunal skola läggs ned, eftersom den kan fylla hål i kassan med skattebetalarnas pengar. Särskilt inte om kommunen ges möjligheter att stoppa friskoleetableringar. Det är ju just när de kommunala skolorna är dåliga som det är viktigt att det finns alternativ.

Regeringen vill i praktiken införa ett kommunalt veto mot friskoleetableringar. Jag tycker att det är viktigare att ha ett föräldraveto mot dåliga kommunala skolor – det är egentligen det som friskolereformen handlar om.

Forskning som skoldebattörerna borde ha läst:

- ESO-rapporten
- Professor Caroline Hoxby
- A Citizen's Guide to Education Reform
- Milton & Rose D. Friedman Foundation
- National Center for Policy Analysis
- National Bureau of Economic Research, NBER, "The Economic Analysis of School Choice"
- Friskolornas riksförbund
- Skolverket

Publicerad 2002-01-17

Copyright © smedjan.com